

Využití díla Pan Theodor Mundstock ve výuce průřezového tématu Výchova demokratického občana

Milan MAŠÁT

The Use of Publication Mr. Theodor Mundstock's in the Teaching of the Crosscutting Topic Education of a Democratic Citizen

Abstract: In the contribution, we present the possibilities of integrating the artistic narrative *Mr. Theodor Mundstock* by Ladislav Fuks into the crosscutting theme of the Education of a Democratic Citizen. In our opinion, the amendment is an excellent text that can be used especially within the subtopic Citizen, civil society, and the state. Thanks to the main theme of the amendment, i.e. the preparation of Mundstock for departure to the concentration camp, the narrative is also suitable for the implementation of the issue of minorities and their position in democratic and non-democratic societies. We apply the theoretical concepts presented in the article to specific worksheets that are part of the appendix.

Key Words: Mr. Theodor Mundstock; Ladislav Fuks; Crosscutting themes; Education of a democratic citizen; Position of minorities

Úvod

Cílem příspěvku je představit možné způsoby integrace díla *Pan Theodor Mundstock*¹ od Ladislava Fukse do výuky průřezového tématu Výchova

demokratického občana² Sumárně lze konstatovat, že v uvedeném narativu lze vysledovat téma vztahu jednotlivce a společnosti, (ne)ovládání jedince aktuálními politickými režimy, vztahu v rodině, k blízkým a k přátelům, vnitřního boje jedince a hledání vlastního místa v životě nebo problematiku strachu (před společností a jejím politickým zřízením či před sebou samým). Jsme přesvědčeni, že výše uvedená témata naplňují základní podstatu obsahu průřezového tématu *Výchova demokratického občana*.

Domníváme se, že hlavní postava vyprávění, Theodor Mundstock, a jeho sociální role determinují Fuksův debut zejména v oblasti otázek menšin, a to nejenom náboženských. Mundstock je zmítán politickým zřízením a zprvu je mu zcela odevzdán, je s ním smířen. Po určité době objeví sám v sobě svobodu metamorfovanou ve vůli a svobodně se rozhodne proti systému bojovat alespoň tím, že se mu v plné míře neodevzdá. Spojíme obě uvedené narativní linie a vybrané ukázky z *Pana Theodora Mundstocka* aplikujeme zejména k demonstraci problematiky menšin a jejich práv na svobodu a rovný přístup.

1 Průřezová témata

Průřezová témata jsou součástí RVP ZV především z důvodu reprezentace problémů společnosti v současném světě. Průřezová témata, formující prvek základního vzdělávání, vytváří žákům příležitosti pro jejich individuální uplatnění a pro vzájemnou spolupráci, přičemž jim napomáhají rozvíjet osobnost zejména v oblasti postojů a žádoucích axiologických hodnot.

V *Národním programu rozvoje vzdělávání* (tzv. *Bílá kniha*) je *Výchova demokratického občana* zařazena do komplexní oblasti *Podpora demokracie a občanské společnosti*. Hlavním cílem této oblasti je připravit „soudné, kritické a nezávisle myslící občany, s vědomím vlastní důstojnosti a s respektem k právům a svobodám ostatních“ (s. 15).

Stěžejní myšlenkou prezentovaného průřezového tématu je „vybavit žáka základní úrovni občanské gramotnosti. Ta vyjadřuje způsobilost orientovat se ve složitostech, problémech a konfliktech otevřené, demokratické a pluralitní společnosti. Její získání má žákovi umožnit konstruktivně řešit problémy se zachováním své lidské důstojnosti, respektem k druhým,

ohledem na zájem celku, s vědomím svých práv a povinností, svobod a odpovědností, s uplatňováním zásad slušné komunikace a demokratických způsobů řešení“ (Faltýn et al., 2021, s. 135).

V souladu se Zbudilovou (2013, s. 23) spatřujeme význam (ve společenském slova smyslu) Výchovy demokratického občana zejména „v důrazu na rozvoj žákovy schopnosti participace a sociální soudržnosti jako nedílných součástí občanského vědomí – a to již od prvního stupně“.

V okruhu postojů a hodnot vede Výchova demokratického občana žáky k *„otevřenému, aktivnímu, zainteresovanému postoji v životě, vychovává k úctě k zákonu, rozvíjí disciplinovanost a sebekritiku, učí sebeúctě a sebevědomí, samostatnosti a angažovanosti, přispívá k utváření hodnot jako je spravedlnost, svoboda, solidarita, tolerance a odpovědnost, rozvíjí a podporuje schopnost zaujetí vlastního stanoviska v pluralitě názorů, motivuje k ohleduplnosti a ochotě pomáhat zejména slabším, umožňuje posuzovat a hodnotit společenské jevy, procesy, události a problémy z různých úhlů pohledu (...), vede k respektování kulturních, etnických a jiných odlišností, vede k asertivními jednání a ke schopnosti kompromisu“* (Zbudilová, 2013, s. 94).

2 Pan Theodor Mundstock ve Výchově demokratického občana

Jak jsme již zmínili, domníváme se, že daná novela je vhodná pro aplikaci na sub téma *Občan, občanská společnost a stát*. K rozhodnutí využít pro toto pod téma dílo *Pan Theodor Mundstock* nás vedla skutečnost, že pod téma je věnováno chování občana v demokratické společnosti a je v něm tematizována i *Listina základních práv a svobod*. Žákům může být prostřednictvím vybraného uměleckého vyprávění přiblížen demokratický systém jako celek s jeho nejdůležitějšími principy a hodnotami a zejména téma soužití s minoritami. Jsme přesvědčeni, že námi vybraný beletristický titul bude žákům blízký, a to zejména explicitní dějovou linií a jasně vymezenou změnou hrdinova chování.

Závěr

V teoretické části příspěvku jsme stručně shrnuli význam integrace průřezových témat do českého vzdělávacího systému a přiblížili jsme

možnosti začlenění díla *Pan Theodor Mundstock* do průřezového tématu *Výchova demokratického občana*.

Zmíněná novela představuje ideální text pro subtéma *Občan, občanská společnost a stát*, a to zejména díky hlavní postavě, Židovi, který je vyčleněn z majoritní společnosti. Umělecké vyprávění je tedy vhodné pro prezentaci problematiky menšin a jejich postavení v demokratické a nedemokratické společnosti. Na základě skutečností týkajících se minorit je vhodné tematizovat *Listinu základních práv a svobod*. Konkrétní praktické náměty (tj. pracovní listy) jsou součástí přílohy.

Poznámky:

- ¹ Pan Theodor Mundstock je Fuksovým beletristickým debutem. Děj novely je diferencován ve dvě fiktivní části. První část podává obraz Mundstockova života a seznamuje recipienta s osudy Židů v Protektorátu Čechy a Morava, obsah druhé části popisuje protagonistovy postupy a metody týkající se přípravy na cestu a pobyt v koncentračním táboře. Domníváme se, že dílo bude žákům blízké, a to přístupným dějem a výrazným zlomem v hrdinově chování, které je provázeno zajímavými změnami v Mundstockově jednání projevující se v jeho přípravách na cestu do koncentračního tábora a na pobyt v něm.
- ² Názvy průřezových témat uvádíme s velkým počátečním písmenem.

Literatura:

- FALTÝN, J. a kol. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. Praha: NÚV, 2021.
- FUKS, L. *Pan Theodor Mundstock*. Praha: Československý spisovatel, 1985.
- MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. *Národní program rozvoje vzdělávání v České republice*. Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání, 2001.
- OBST, Otto. *Didaktika sekundárního vzdělávání*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006.
- ZBUDILOVÁ, H. *Výchova k občanství v praxi*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2013.

Příloha:

Občan, občanská společnost a stát

Oddíl A

„Komu by co odkázal on, ubohý Pan Theodor Mundstock v zaprášeném kabátě s šesticípou židovskou hvězdou, který právě před chvílí vstal z dlažby, paní Hobzková ho vedla parkem... Chudák Kolb, na co se to spoléhá, vždyť dnes nic odkazovat nejde! Vždyť všichni mohou do koncentráku, kde se po nich třeba slehne země... A aktovkou na prsou, shrbený, s hlavou natočenou vzhůru, se doplouží před dům, kde bydlí.“ (Fuks, 1985, s. 31)

1) Diskutujte ve dvojicích, jaké je postavení menšin v demokratické společnosti. Jak se lišilo jejich postavení v době komunismu a nacismu? S výsledky diskuze seznámte spolužáky.

2) Do tabulky doplňte klady a zápory vlastnění majetku.

Klady a zápory vlastnění majetku	
Klady	Zápory

Oddíl B

„Pochválen buď Hospodin, Bůh náš, král světa, jenž nás posvětil příkázáními svými a nařídil nám, abychom rozsvěcovali chanuková světélka a patřice na ně, vzpomínali na divy a zázraky, které vykonal našim otcům za dávných dob v tomto ročním čase. Potom zapálí šamesem svíčku v menorě a zapěje Moauz cur ješuósi.“ (Fuks, 1985, s. 84)

- 1) Jaké minority jsou ve vašem okolí? Jaký názor na ně zaujímají členové vaší rodiny?
- 2) Jaké je postavení náboženských minorit v České republice? Jaké znáte?
- 3) V celé třídě diskutujte postavení náboženství jako takového v demokracii a v totalitě.
- 4) Ilustrujte uvedenou ukázkou.

Oddíl C

„A zatím, co se jednou rukou přidržoval vozíku, aby se nezhroutil na dlažbu, chvěl se zoufalstvím a topil se v potu. smutně a bezradně pozoroval vozíček, který se mu v té chvíli zdál o hodně menší než jindy, a říkal si, snad i ten vozíček mi dnes přidělili schválně menší, zatím chodili po chodnících lidé, muži a ženy různého věku a velikosti, v různých kabátech a klouboucích, s aktovkami, kabelkami, taškami nebo s prázdnýma rukama, z ubohých nákupů, pochůzek, domů na oběd, někteří, když ho míjeli, se schválně dívali jinam, jiní letmo o něho zavadili pohledem, někteří se mu na mžik oka zahleděli do očí a ti pak buď soucitně anebo jako by ho chtěli povzbudit, ale jistě: žádný z nich, kteří tu právě kolem přecházeli, netušil, co se v něm odehrává, před jakou hrozbou skutečnosti ten pán v černém obnošeném kabátě se žlutou hvězdou s vozíčkem a koštětem stojí, že jemu dnes tady jde o bytí a nebytí.“ (Fuks, 1985, s. 95)

- 1) Jaké znáte *politické strany*? Do tabulky napište tři vybrané a doplňte jejich základní postoje a hodnoty. S výsledkem své práce seznamte spolužáky.

Politické strany v České republice		
1.	2.	3.
Postoje a hodnoty		

- 2) Diskutujte ve třídě, jaké jsou úkoly občana v demokratické společnosti.
- 3) Připravte si výstup na téma *diskriminace*. Jaké skupiny lidí mohou být diskriminovány? Proč?
- 4) Do tabulky vepište vybraná práva a povinnosti občana demokratické společnosti.

Práva	Povinnosti

Oddíl D

„Otto zabalil tři zavazadla, ale někam založil krém na boty, kartáč a taky takový pilníček na nehty, co jsme měli, koupit to už nedostanem, já nevím, jak tam budem chodit, stydím se - - - Babička mluví hebrejsky a to je hrozné. My jí nerozumíme. Pane Mundstock, my jí nerozumíme slovo! Včera mě učila psát em, to je prý matka a m se píše na konci toho slova jinak než na začátku a uprostřed, tvrdí prostě, že česky zapomněla, a německy nechce. Bože, já se jí nedivím, ale co Vám píši. Já ani nevím co - - - Pane Mundstock, my se nevrátíme. My určitě ne.“ (Fuks, 1985, s. 163-164)

- 1) Jaká média znáte? Jaký je rozdíl mezi médii komerčními a veřejnoprávními?
- 2) Ve dvojicích diskutujte, jaké jsou hlavní úkoly médií v demokracii. S výsledky diskuze seznamte spolužáky.
- 3) Jak byste interpretovali výrok z ukázky: „...takový pilníček na nehty, co jsme měli, koupit to už nedostanem...“
- 4) Mohou občané demokratického státu pociťovat strach ze společnosti/z lidí? V jakém případě? Znáte konkrétní případ ze svého okolí?

Kontakt na autora:

Mgr. Milan Mašát, Ph.D., MBA

Pedagogická fakulta Univerzity Palackého

Katedra českého jazyka a literatury

Žižkovo náměstí 5

771 40 Olomouc

e-mail: milan.masat@upol.cz